

SLAVKO PELEH

MIROSLAV VUKELIĆ-MESALOV

pionir hrvatskog umjetnog zagonetaštva

UVODNI DIO

O Miroslavu Vukeliću-Mesalovu prvi je pisao Mavro Špicer (1862—1936), hrvatski književnik, pokretač »Sibile«, prvog hrvatskog zagonetačkog časopisa pokrenutog u Zagrebu 7. II 1928. godine, utemeljitelj zagonetačke teorije u nas, pisac prvog zagonetačkog priručnika »Leksikona za sastavljače i odgonetače zagonetka s uvodom, tumačem i primjerima« objavljenog 1930. godine u Zagrebu. U uvodu svog »Leksikona...« Špicer, govoreći općenito o enigmatima, kaže i: »... treba da se sjetimo najvještijega, najrevnijega, a što se tiče stvaralačkoga duha, prvoga među prvima i nenatkrivljivoga majstora — Mesalova.«¹

Zagrebački zagonetački tjednik »Zagonetka« (1941—1945) objavio je u broju od 14. do 18. IV 1942. nekoliko kratkih informacija o Mesalovu.

Isti list (31. X 1942. godine) donosi izbor radova Mesalova pod naslovom »Iz zaostavštine Mesalova«, a objavljuje i napis pod naslovom »Miroslav pl. Vukelić-Mesalov«.

Zagonetački teoretičar Josip Maras održao je (12. I 1943) predavanje pod naslovom »Miroslav pl. Vukelić-Mesalov, otac hrvatskog umjetnog zagonetarstva«. To je predavanje publicirano zatim u dnevnom listu »Nova Hrvatska« od 14. I 1943. godine. Ovo je dosad najopsežniji prikaz o životu i zagonetačkom djelu Mesalova.

Poslije rata u osječkom zagonetačkom mjesečniku »Rebus« (br. 18 od srpnja 1958. godine) objavio je nepotpisani autor članak pod naslovom »Miroslav Vukelić-Mesalov otac hrvatske enigmatike«.

U najnovije doba pisano je o Mesalovu u zagonetačkom dvotjedniku »Čvor« (br. 45 od 12. XII 1970. godine) što izlazi u Bjelovaru. I Špicer, i Novak, i Maras, i Jurčec pišu da je Mesalov sastavio oko 20 tisuća zagonetaka, koje su bile vrlo pedantno upisane u desetak bilježnica. Te je bilježnice nakon Mesalovljeve smrti sačuvao sin mu Zvonimir i iz njih je objavljivao zagonetke u ilustriranom zagrebačkom tjedniku »Svijet«. Bilježnice su zatim došle u ruke J. Marasa i uredništva spomenute »Zagonetke«, koja je objavila manji izbor zagonetaka.

Miroslav Vukelić rodio se 1851. godine² u Karlobagu³, od oca Petra, financijskog službenika u Senju (rođ. 1805), i majke Franciske rođ. Smojver.

Sl. 147. — Crtež M. Vukelića što ga je izradio akad. slikar Ivo Sterpin.

ZIVOTOPIS

Školske godine 1862/63.⁴ upisuje se u gimnaziju (k. k. Staats-Obergymnasium) u kojoj je nastavni jezik njemački.

Otac mu umire od tuberkuloze 29. X 1863. godine,⁵ i od tada se za njega brine osim njegove majke i skrbnik Vjekoslav Rubelli, trgovac.⁶

Miroslav je bio među boljim učenicima. Tokom cijelog školovanja izjavljivao je da želi nastaviti studij teologije, ali ga je vjerojatno iznenadna bolest u VIII razredu nagnala da promijeni mišljenje i odluči se za medicinu. Zbog bolesti nije ni pristupio ispitu zrelosti iako je s uspjehom završio VIII razred.⁷ Potom se zaposlio kao činovnik kod senjske carinare.⁸ Godine 1876. stupa u brak s Jelenom Nikšić (1841—1936). Iste godine rodio mu se i sin Zvonimir (1876—1947),⁹ kasnije poznati novinar, publicista i satiričar poznat pod pseudonimom Zyr Xapula, koji će biti zaslužan da svijet upozna djelo i stvaralaštvo njegova oca. Osim Zvonimira imao je i kćer Vojsavu (1878—1969),¹⁰ koja je opet zaslužna da je mnogo zagonetaka zabilježila prema diktatu slijepa oca, u spomenute bilježnice, i koja ga je njegovala pred kraj života.

Maras navodi da je Miroslav Vukelić službovao i u carinarama u Kostajnici, Staroj Gradiški, Osijeku i Sisku, gdje je i umirovljen 1893. godine kao šef carinare, u svojoj 42. godini, iz nepoznatih razloga. Maras tvrdi da mu je u to vrijeme počeo obolijevati i vid. Nakon umirovljenja preselio se Mesalov s obitelji u Zagreb.

I pored sve slabijeg vida Miroslav Vukelić prati austrijske časopise u kojima se objavljuju i zagonetke. Naše je umjetno zagonetaštvo tada u pojima. Njeguju se uglavnom klasične zagonetke: šarada, anagram, palindrom, kriptogram. M. Vukelić prenosi iz austrijskih listova nove zagonetke, koje su u nas dotad nepoznate. Imena im prevodi s njemačkog ili im sam pronalazi hrvatski naziv, svojom domišljatošću i maštovitošću stvara niz novih zagonetaka.

Svakodnevno neumorno bilježi zagonetke u svoje bilježnice. Kako mu vid postaje sve slabiji, to mu — prema Maresu — i rukopis postaje sve nečitljiviji i zamršeniji, da bi u zadnje dvije godine postao vrlo težak i gotovo nečitljiv. No, Vukelić je uporan. Koristi i posljednje mogućnosti. Pokušava pisati dok iole vidi. Stavlja na bjelinu stranice crni karton, koji mu služi kao orijentir, gdje treba pisati. Kad je nastupilo potpuno sljepilo, od počinje zagonetke kazivati u pero svojoj Vojsavi ili nekom đaćiću.

Najplodnije je razdoblje njegova stvaralaštva 1914—1918. godina. Sretna je okolnost da se upravo tada pojavljuje u Zagrebu »Ilustrovani list« koji u rubrici »Razbibriga« objavljuje isključivo zagonetke. Druga sretna okolnost jest da u uredništvo istog lista ulazi sin Zvonimir,¹¹ koji nastoji da svijet upozna stvaralaštvo njegova oca. Mesalov je upravo tada u zenitu jer užurbano radi predosjećajući da je njegovu vidu kraj. M. Vukelić je glavni suradnik rubrike »Razbibriga«, čak prvih 17 brojeva u 1914. godini uređuje sve sam.

Miroslav Vukelić je poput ostalih zagonetača tog doba uzeo pseudonim kojim će potpisivati svoje radove. I u izboru pseudonima vidi se njegova darovitost. On anagramira svoje pravo ime i prezime Miroslav Vukelić — te stvara pseudonim Vuk Ćiril Mesalov. Takvo je ime u životu moguće, a s druge strane ovo je »čisti« anagram, jer je upotrijebio sva slova imena i pre-

Sl. 148. — Pogled na luku i grad Karlobag od juga, oko 1930.

zimena. On se ipak neće potpisivati cijelim pseudonimom, vjerojatno zbog nepraktične duljine, nego će uzeti samo — Mesalov.

U »Ilustriranom listu« u razdoblju od 5 godina (1914—1918) objavio je oko tisuću zagonetaka.

Prosudujući prema naglom prestanku objavljivanja zagonetaka u »Ilustriranom listu« (zadnja mu je zagonetka »Ispuštaljka«, objavljena u broju 25 od 27. VII 1918. godine) zaključuje se da je nekako u to vrijeme potpuno oslijepio i doživio duševni šok te se do kraja godine ne susreće u istom listu ni jedna njegova zagonetka. To je bio period njegovih unutarnjih borbi koje je kasnije prevladao i počeo ponovo stvarati gotovo jednako vrijedne zagonetke, čak računске i slikovne, što ih je diktirao. No, do kraja života nije nigdje objavljivao svoje umotvorine. Osim vida, ni srce mu nije najbolje radilo tako da je 20. VIII 1925. godine u svojoj 74. godini zauvijek prestalo kucati (myodegeneratio cordis).¹²

Dan kasnije pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoj. Njegovim pokopom nije zaboravljeno njegovo neobjavljeno djelo. Njegov sin Zvonimir postaje član uredništva ilustriranog tjednika »Svijet«¹³ koji izlazi u Zagrebu. U rubrici »Za roznodu« objavljuju se radove Mesalova s križićem ispred autorova imena.

U jedanaestogodišnjem razdoblju (1926—1937) »Svijet« će objaviti oko 500 zagonetaka, od kojih su neke već ranije objavljene u »Ilustrovanom listu«. »Svijet« prestaje objavljivati njegove radove 4. ožujka 1937. godine; zadnji je objavljen jedan kaleidoskop, a početka 1939. godine prestaje izlaziti »Svijet«. No, ni to nije konac Mesalovljeva djela.

List »Zagonetka« (1941—1945) posvećivala je znatan prostor i pozornost zagonetačkoj teoriji, te je dala i mnoštvo rekorda i noviteta. Nije također zaboravila da treba upoznati svoje čitaoce i s djelom velikog Mesalova. Objavila je oko 50 zagonetaka, uglavnom one koje su već ranije bile objavljene.

Danas, 45 godina nakon njegove smrti, prijeko je potrebno upoznati ne samo enigmatsku, već i kulturnu javnost uopće s Mesalovom i njegovim djelom, objektivno i kritički prosuđujući njegov rad i zasluge.

Do sada nije pronađena ni jedna Mesalovljeva slika. Postoji samo jedan crtež, što ga je načinio akademski slikar Ivo Šterpin prema sjećanju dr Marijana Jurčeca, koji je u djetinjstvu imao priliku vidati Mesalovljevu sliku u stanu Mesalovljeva sina Zvonimira. Taj je crtež objavljen u osječkom zagonetačkom mjesečniku »Rebus« za mjesec srpanj 1958. godine.

STVARALAŠTVO

Mesalovljevi se rad može prosuđivati jedino na osnovi objavljenih zagonetaka, jer su bilježnice s njegovim neobjavljenim sastavcima uništene 1969.¹⁴ Zaključci o njegovu djelu stvoreni su, dakle, na osnovi kojih 1500 zagonetaka, objavljenih u ovdje spomenuta tri lista.

Mesalov je stvarao zagonetke svih vrsta i rodova, od onih klasičnih, koje su bile poznate prije njega, do onih koje su djelo njegove zagonetačke darovitosti i kombinatorске moći.

Sastavljao je preko pedeset različitih vrsta zagonetaka, i to pod ovim originalnim naslovima: anagram, aritmogrif, brojčanica (u stvari kriptogram), distihon, dodavaljka, dometaljka, dopunjalka, hierogram, homogram,

homonim, igroriječje, ispunjalka, ispuštaljka, istaćice, istoslovčanica, istoslovčanka, izmjenjivaljka, jednakovčice, kaleidoskop, kriptogram, logograf, Meandrov štap, mienjaljka, naglasivaljka (u stvari homonim), nominativ i dativ (ili vokativ), oduzimaljka, okretaljka (u stvari palindromoid), oprečnice, palindrom, piramida, pitalice, pomicaljka, popunjalka, posjetnica, povećaljka, lindrom, piramida, pitalice, pomicaljka, popunjalka, posjetnica, povećaljka (u stvari uvećaljka), premještaljka (u stvari palindrom), pretvaraljka, prigodnica, računska zadaća, rebus, redalica (danas: regal, poličica), rodovka sklanjalka, skrivačice, slagaljka, slovčanica, slovčanka, spajaljka, sricalica, srokovka, šarada (ili šaradovka), šibicaljka, točkalica, umanjivaljka, umeťaljka, umnožaljka (jednina i množina), unakrsnica, zagonetke, zagonetna četvorina, zagonetno pismo (konjičev skok), zamjenjivaljka, zbrojidba, i još neke druge.

Neke zagonetke je sastavljao više, neke manje. U nekima je redovito davao vrhunsku kvalitetu (i prema današnjim kriterijima!), dok su mu neke i u ono doba predstavljale prosjek. Može se općenito reći da uvijek ima izvanrednu ideju, da je maštovit u realizaciji, da često pronalazi i najprikladniji oblik, zagonetačku vrstu, ali da mu je stih slab, pogotovu rima, što znači da su mu stihovne zagonetke najslabiji dio stvaralaštva. No i pored toga on je obogatio našu zagonetačku teoriju jer je dobrom dijelu zgonetaka ili dao ime ili pokušao dati. U svoje vrijeme on je bio prvi u kvaliteti, prvi po svestranosti, prvi u plodnosti. U tomu i jest njegova darovitost.

Svi objektivni suvremenici Mesalova bili su svjesni njegove veličine. Dvojica skoro anonimnih zagonetača (potpisali su se s »Vilko i Branimir«) htjeli su mu dati neko priznanje i stvoriti novu vrstu zagonetke, koju su njemu u čast prozvali — Mesalovka. Ta je zagonetka objavljena u »Ilustro-nom listu« br. 41 od 9. X 1915. godini. Sitni dio zagonetke glasi:

»O. Smalev je bio revan filolog. U sam je *ponedjeljak* premećući slova sabrao preko 60 riječi i osim toga još preko 40 raznih imena.« Da bude našim odgonetačima lakše, saopčit ćemo im značenje ovih riječi:

1. mjesto blaženstva, mjesto prokletstva, blaženo biće;
2. mućilo;
3. pojav teže, pojav zvuka, pojav na tekućinu (ujedno uzrok smrti), oblik vode;
4. ... » itd.

Početni dio odgonetke glasi:

- »1. Eden, pakao, anđeo
2. klade
3. pad, jeka, pjena, kap, led,
4. ... » itd.

O. Smalev je anagram od Mesalov. Ključ ove zagonetke jest u tomu da se od slova, koja se nalaze u riječi *ponedjeljak*, sastavi što više riječi, ali uz napomenu da se ne moraju uzeti sva slova. Doista šteta, što zagonetka nije uspješnija, jer Mesalov je, dakako, zaslužio da se neka od zagonetaka zove po njemu.

O Mesalovu se pisalo u nekoliko mahova i čak navodila i kriva godina rođenja. Iako se znalo, da je umro u Zagrebu, nitko se nije potrudio, da pro-nađe njegovo »zadnje počivalište«.

U zagrebačkom groblju Mirogoj, polje 97, grob 33, razred II nalazi se grob i dostojan nadgrobni spomenik ovom našem zagonetačkom velikanu i umotvoru.

Na spomeniku je uklesana i prava godina rođenja, kao i njegov slavni pseudonim i neotuđivi dio prezimena — Mesalov.

SASTAVLJAC PRVE KRIŽALJKE U EVROPI

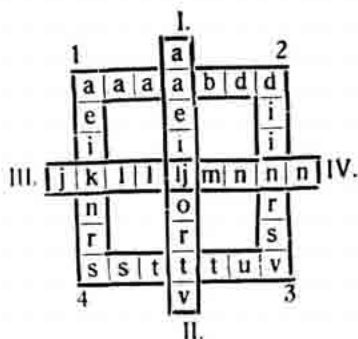
Špicer je rekao u svom »Leksikonu...« doslovce: »Kolika šteta za enigmatiku, što Mesalov kao slijepac nije mogao da sastavlja križaljke; one bi bez sumnje bile umjetnine trajne vrijednosti«. I Maras misli nešto slično.

Dugo se vremena držalo da je križaljka prvi put u nas objavljena početka 1926. godine. Prošle godine ustanovljeno je da je N. Faller objavio prvu križaljku 1. ožujka 1925. godine u zagrebačkom mjesečniku »Pariška moda«.

Međutim stvari stoje nešto drugačije. Sam Mesalov nije bio svjestan da je on upravo tvorac prve križaljke u nas, a možda čak i u Evropi.

On je jedini naš zagonetač koji je sastavljao i objavljivao jednu vrstu zagonetke-homogram. Drugi homogram je objavio u »Ilustrovanom listu« br. 14 od 4. travnja 1917. godine. No bez obzira, što on ovu zagonetku naziva homogram, taj homogram je po svojim bitnim značajkama križaljka, doduše jednostavna, ali takve se i danas objavljuju u nekim inozemnim enigmatikama.

Evo te zagonetke:

•Kad se slova u ovoj slici dobro porazmjestite, dobit će se riječi slijedećeg značenja, i to u redu:

- 1—2 južno voće,
- 2—3 kazališni umjetnik,
- 1—4 muško ime,
- 4—3 dio mjeseca.

Red I—II daje ime hrvatske zemlje, a red III—IV hrvat. grada.

Odgonетка izgleda ovako:

S
M a s l i n a
i a r
l v a
D u b r o v n i k
t n s
i i t
n e d j e l j a
a

Dakle, bez obzira što nema formalno naziva u opisu »vodoravno« i »okomito«, što nije naziv križaljka, što su pomoćna slova abecednim redom upisana u polja slika, što je križanje riječi u samo jednom slovu, ovo je ipak de facto prva hrvatska, i jugoslavenska, a možda i evropska križaljka.

Objavljena je samo nepunih 5 mjeseci nakon one glasovite Arthura Wynnea u njujorskom tjedniku »World« 21. XII 1913. godine. Ta se Wynneova križaljka smatra prvom križaljkom u svijetu.

Ovdje je važno još nešto spomenuti. Homogram nije potpisan i samo je pretpostavka da je Mesalovljevo djelo.

Tu pretpostavku potvrđuju ovi argumenti:

1. Mesalov je jedini zagonetač koji je u nas dosad sastavljao ovu zagonetku (u »Ilustrovanom listu« i »Svijetu«), a on joj je prema tomu dao i ime.

2. Prvih 17 brojeva u »Ilustrovanom listu« u 1914. godini donosilo je većinu zagonetaka nepotpisanih, samo pokoja je potpisana sa dr R. H., Karlovac. Može se pretpostaviti da je autor anonimnih zagonetaka upravo Mesalov, i to zato što u br. 26 istog lista od 27. VI 1914. godine stoji: »Tu je stajalo, da je rebus našeg glavnog urednika Mesalova, a ima stajati s u r a d n i k a i to dakako za rubriku Razbibriga.«

3. Do istog zaključka se dolazi usporedbom nepotpisanih i Mesalovljevih potpisanih zagonetaka.

4. Kako je njegov sin Zvonimir član uredništva od prvog broja, vjerojatno je odmah uzeo svoga oca u suradnike.

MAJSTOR ZA REBUSE

Rebusi su bili vrsta zagonetke koju je Mesalov sastavljao skoro najviše. Sastavljao je i rebuse u slici, ali značajniji i uspješniji dio predstavljaju mu slovačani rebusi, među kojima ima jedinstvenih ostvarenja. Evo jednog:

pre	E
	C

Odgonetka: prepredenac (»Ilustrovani list« br. 38 od 19. IX 1914)

Njegovu ideju pokazuje i ovaj primjer:

A	A	U	U
---	---	---	---

Odgonetka: Para paru leže (»Svijet« br. 12 od 24. IV 1926)

Vrijednost njegovih rebusa leži i u tomu, što često njegova odgonetka jest neka smisaona rečenica ili čak poslovice.

A	E E	DI
A		r

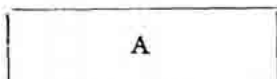
Odgonetka: Para do pare dinar (»Ilustrovani list« br. 28 od 11. VII 1914)

Uopće često koristi varijacije s prijedlozima.

N	E
do	1
	2

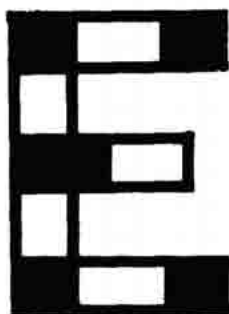
Odgonetka: Dopodne i popodne (»Ilustrovani list« br. 17 od 14. IV 1915)

U rebuse, koji su svojom jednostavnošću i efektnošću ušli u klasiku zagonetaštva, ide dakako i ovaj:

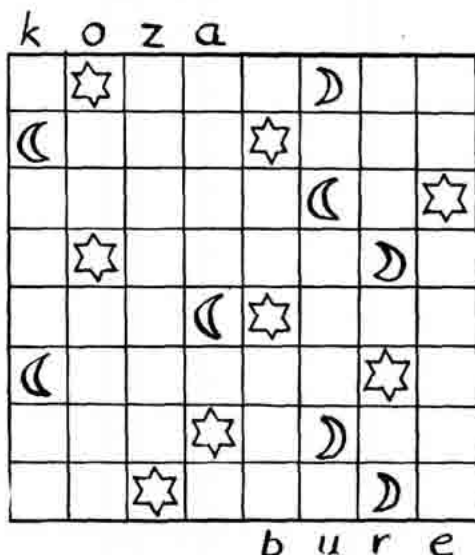
Odgonetka: Samoa (misli se na otočje!)
(«Ilustrovani list» br. 22. od 29.
V 1915)

Posebnu je slavu doživio jedan Mesalovljev rebus, slavu kakvu nije dobila bilo koja i bilo čija zagonetka. To je rebus broj 136, objavljen je u «Ilustrovanom listu» br. 23 od 6. VI 1914. To je ovaj jednostavni rebus:

Odgonetka je trebala biti priopćena u u broju 25. ali kako dotad nitko nije odgonetnuo, produljuje se na br. 26. No, ni do izlaska br. 26 nitko nije uspio pronaći odgonetku, zato uredništvo u istom broju priopćuje: »Pošto još nitko nije taj rebus riješio, a to je jedan od najljepših hrvatskih rebusa, to odgađamo rješenje njegovo do broja 28., možda se javi koji odgonetač.« U broju 28 stoji: »Pošto se dosada nije našao ni jedan odgonetač, da riješi taj rebus, to donosimo njegovo rješenje, koje glasi: Ni crne, ni bijele (bjel-e, crn-e).

NEMA MU RAVNA U KRIPTOGRAMIMA

Još ni danas nema sastavljača kriptograma koji bi bio ravan Mesalovu. On je vjerojatno najbolji i najplodniji sastavljač kriptograma u nas uopće. Sastavljao je i slovcane i likovne kriptograme. Posebno su mu uspjeti likovni.

No, vjeroajtno jedan od najoriginalnijih jest svakako onaj na ploči (veličine šahovske!) sa mjesecima i zvijezdama.

Odgonetka: Ruka ruku, obe obraz (počni mjesecima odozdol!) »Zagonetka« broj 15 od 25. IV 1942.

Odgonetka: Ruka ruku, obe obraz (počni mjesecima odozdol!) »Zagonetka broj 15 od 25. IV 1942.

NAJPLODNIJI SASTAVLJAČ PITALICA

Od objavljenih Mesalovljevih zagonetaka sigurno su najbrojnije pitalice. Njih je Mesalovljev sastavljao serijski, ali uvijek svjež, bez šablona, originalno i duhovito. Mnoge od njih su primjeri za ogled i teoriju.

— Bogataš guli siromaka, a koga guli siromak? (krumpir), 1914.

— Koje hrvatsko mjesto sačinjava samo jedno drvo? (Samobor), 1914.

— Što nije kod policije ili drugdje zatvoreno, ali je ipak zatvoreno? (vrata), 1914.

— Tko tako mete, da za njime drugi mesti moraju? (snijeg), 1914.

Iako je rođen u Karlobagu, on je u stvari Senjanin, jer je tamo odrastao, tamo se školovao, oženio se, tamo su mu se rodila i djeca, stoga je u nekoliko zagonetaka i spominjao Senj.

— Kada u Senju bura bjesni, u kojima se ona podrumima može naći? (u podrumima s vinskom BURAdi), 1917.

Katkad je stvarao pitalice tematski. Tako je objavio seriju »Kalendar-skih pitalica«. Evo dvije:

— U kojem se mjesecu nalazi i brat njegove majke? (OŽUJAK), 1915.

— Koje hrvatsko mjesto završuje svaku godinu? (proSINAC), 1915.

Evo jedne klasične, koja se među pučkoškolcima prenosi poput naronih:

— Što je pop Rusu, koji po snijegu ide za popom u sprovodu? (po Prusu je snijeg), 1915.

ZAGONETKE

Slične su umotvorine, koje je Mesalov nazivao »zagonetke«. Evo nekoliko »sitnih zagonetaka«:

— Ide u vruće, da se obuće. (kruh), 1915.

— Bliže zemlji, bliže smrti. (plamen svijeće), 1915.

— Manje od ništa, a ipak je nešto. (Niš), 1915.

— Riječ ima samo 5 slogova, a više suglasnika »a«, nego ikoja druga hrvatska. (osam-a), 1915.

Objavio je i seriju »Šaljivih računskih zagonetaka«, 1914. godine:

— Oduzmi od šest jedan, pa da ostane ipak jedan. (T-jedan)

— Kad su jedan i jedan tri? (jedan par volova i jedan junac su tri komada goveda)

U »sitne zagonetke« je svrstao i ovu zagonetačku iskricu:

— Pô suglasnika, a jedan čovjek. (po-p), 1915.

Malo đaka zna, da je ono pisanje riječi »fratri« i »sepet« u četiri i tri polja samo varijacija na Mesalovljevu ideju, jer mu je 1926. godine objavljena i ova zagonetka:

»U ova polja valja riječ *bradva* tako uvrstiti, da u svako polje dođe po jedan znak«.

Odgonetka: bra 2)

KLASIČNI POLINDROM

Kada se nekomu želi objasniti kakva je to zagonetka polindrom, u čemu je njena bit i ljepota, najčešće se uzima za primjer:

Ana voli Milovana

a da se ni ne zna da je tvorac ovog duhovitog palindroma Mesalov. Ništa ne smeta što ga je Mesalov dao u varijanti anagrama. Objavljen je 20. VI 1914. godine u »Ilustrovanom listu« br. 25.

No, Mesalov je stvarao i palindrome od znatno više slova. Evo jednog s dvadeset i pet slova iz 1915. godine, objavljenog pod naslovom »Izvadak iz pisma«:

A Berte ni Dani di Nadi ne treba!

PREMETALJKA

Nije objavljeno mnogo Mesalovljevih anagrama. Njegovi su anagrami bili uvijek aktualni. Neposredno nakon oktobarske revolucije u Rusiji on u »Ilustrovanom listu« br. 13 od 31. III 1917. godine objavljuje ovaj anagram:

Vojaci rule

A sto?

(Odgonетка: Revolucija)

PREVRTALJKA

Posve je sigurno da je u našem zagonetaštvu Mesalov prvi objavio ovu zagonetku. Danas je nazivamo »preobrazba« ili »Metamorfoza«, ne znajući da je Mesalov dao bolji naziv koji se savršeno uklapa u naše zagonetačko nazivlje jer ovaj naziv završava na »-aljka«, što je tipično za većinu naših naziva zagonetaka (križaljka, spajaljka, premetaljka, dodavaljka i dr.) Godine 1914. Mesalov objavljuje ovu:

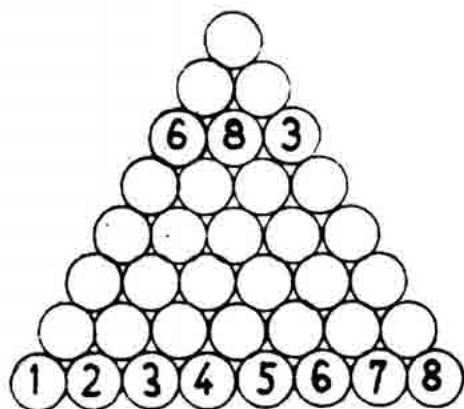
J A R E
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
K O Z A

Ovdje je potrebno naglasiti da je za razliku od mnogih premetaljki u suvremenom zagonetaštvu ova logična, kao uostalom i sve druge Mesalovljeve prevrtaljke. Konkretno, u ovom primjeru prirodno je da se jare »pretvara« u kozu. S današnjeg stupnja zagonetanja ovoj je zagonetki slabost što se pretvara kroz četiri riječi, dok se danas zahtijeva pretvorba samo u dvije.

PIRAMIDA

»Ilustrovani list« (29. VII 1916) donosi jednu osmoslovčanu Mesalovljevu piramidu. Istina, ona je još nepraktična oblika, ali je za ono doba rekordna; sastavljena je po svim pravilima i danas dobre piramide. Ime je ostalo i danas isto. Neki listovi objavljuju još uvijek piramide te veličine, iako je rekordna četrnaestslovčana.

a, č, e, k, o, r, t, v

»Sedma riječ sastoji se od sedam slova osme riječi, a peta od pet slova šeste riječi itd. Zadnja riječ znači nešto, što je običajno u pokladama na noćnom redu, a treća što je danas neprestance na dnevnom redu. Ostale riječi, ali raznim redom znače: crtu, dio županije, mjeru, povrće, veznik i vrst lađe. Za sve riječi imaju se rabiti samo gornja slova.«

Ova napomena navodi na pomisao da je ova vrsta zagonetke bila nepoznata, te se može pretpostavljati također da je prva u nas.

(Odgonetka: a, ar, rat, trak, kotar, rotkva, korveta, četvorka).

LOGOGRIF

Sa »č« žega vlada

Viđa se vani poljskog kod rada;

Sa »h« jesenje voće,

kojemu dobri zubi se hoće.

S »o« zle eto ptice:

Vije se k nebu baš strjelimice.

(Odgonetka: orač, orah orao)

»Ilustrovani list«, br. 29. od 18. VII 1914.

NAGLASIVALJKA

Mesalov je pokušao pronaći domaći naziv za homonim i objavio je nekoliko »naglasivaljki«. Objavljivao je svejedno i pod nazivom homonim.

Kad naglasak dug imade,

Tad se dugom čini nama,

A kad joj se kratak dade,

Postati će kratkom sama.

Odgonetka: dūga — dūga

»Ilustrovani list« 35 od 25. VIII 1917.

RODOVKA

Kad je muškog roda, tada
Zapovijeda vojskom jakom;
Kada je žensko, hrani stada,
Stog je pastiru mila svakom.

Odgonetka: paša — paša
»Ilustrovani list« 52 od 23. XII
1916.

SKLANJALKA

Pod ovim nazivom donio je »Svijet« (br. 21 od 16. XI 1935) zagonetku, premda se može posve sigurno reći da bi je Mesalov nazvao »sklanjalka«, kako se uglavnom i danas naziva.

U nominativu
Svako ga tijelo ljudsko imat mora,
A u genitivu
Bez njeg nema ni kuće ni dvora.

(vrat — vrata)
»Svijet« 21 od 16. XI 1935.

UMANJIVALJKA

Danas se ova zagonetka objavljuje pod imenom »deminutiv« ili »umanjenica«, iako se Mesalovljev naziv čini prikladniji.

Veliko kad je, tako je malo,
Da bi u šake svakome stalo.
Kad ga umanjiš, veliko bude,
Mjesta imade za mnoge ljude.

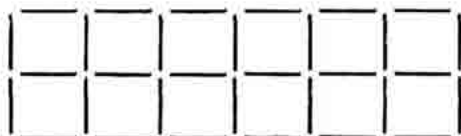
(jaje — Jajce)
»Ilustrovani list« 30 od 25. VII
1914.

Ovdje mu stih nešto bolje teče, a ideju zasniva na kontrastu.

DANAS RJEĐE ZAGONETKE

Sibicaljka je laka vrsta zagonetke, ali svejedno traži domišljatost i od sastavljača i od odgonetača, a usto ima i stanovitu atraktivnost u svojoj »ne-logičnosti i matematskoj neispravnosti«.

Evo jedne Mesalovljeve (»Ilustrovani list« 20 od 16. V 1914):

Ova slika sastoji se od 32 šibice. Treba joj oduzeti 18 šibica, a da ne ostane njih 14, već samo 5.

Odgonetka:

Istoslovčanica ide također u red jednostavnijih zagonetaka, i danas se rjeđe susreće, jedino u zabavnim kutićima dječjih i školskih listova. Mesalov ih je rado sastavljao.

Ni — ~   prodao — ~   — ~ ru.

Znak — znači slog »ko«, a znak ~ znači slog »la«. Otud je odgonetka: Nikola prodao kola kolaru (»Ilustrovani list« 7 — 14. II.

Jednakovčica ide također u red jednostavnijih zagonetaka, i danas razdoblje pala u zaborav. Za nju u teoriji još nema niti jedinstvenog niti prikladnog naziva. Upravo u ovo doba u enigmatskom listu »Čvor« (Bjelovar) zagonetači se nadmeću tko će upotrijebiti više istih slogova uzastopce. I za nju se može pretpostaviti da je Mesalovljevi »pronalazak«. »Ilustrovani list« 4 od 26. I 1918. donosi ovu:

Dje* ** *šan popravio

(Odgonetka: Djedu dudu Dušan popravio).

Sricalice su u Mesalova nešto slično u ideji, ali u drugačijoj varijaciji. Evo dvije (»Ilustrovani list« 40 od 30. IX 1916):

1. Za njega nema boljega — — —   (li — je — ka), i
do m — — —,   (vi — je — će).
2. Sinoć su držali — — —
kod s — — —,

Točkalica je posve sigurno zagonetka koju je Mesalov prvi sastavljao. Ta je zagonetka također jednostavna i lagana, ali opet traži stanovitu odgonetačku logičnost i dosjetljivost.

. . . . .
. . . . .
. . . . .

»Ove točka velja s malim crticama spojiti u slova, od kojih je složeno ime grada i rijeke u Sj. Americi.«

Odgonetka: Ohio, obj.: »Ilustrovani list« 38 od 16. IX 1916)

Računska zadaća su računске zagonetke koje je Mesalov povremeno objavljivao i pokazao svoju volju i umješnost u računskom zagonetanju. »Ilustrovani list« br. 24 od 13. VI 1914. donosi ovu njegovu zagonetku:

»Pred koji broj od četiri znamenke, valja staviti broj 28, da tako dobiveni broj od šest znamenaka iznaša polovinu onoga broja, koji se dobije, ako se 28 stavi iza traženoga broja?«

Odgonetka jest broj 5714, jer je 285.715 polovica od 571.428) To se tako lako ne sastavlja.

Ovo je uzak izbor iz Mesalovljevih zagonetaka. Ovdje nisu navedene ni sve vrste ni sva njihova vrhunska ostvarenja. Zapravo, vrlo je teško načiniti izbor Mesalovljevih najboljih zagonetaka jer je on sastavio mnoštvo zagonetaka vrhunske kvalitete. Ipak je i to dostatno da se vidi kako je zagonetao, što je sastavljao, u čemu je njegovo enigmatsko majstorstvo i čime je postao zagonetačka veličina i uzor.

TRAGIKA, LEGENDA I ZNAČENJE

Mesalov je svojom tragičnošću postao i legenda. Njegove zagonetke nisu prosuđivane kao obične, nego sa stanovitom dozom osobnog poštovanja jer ih je dobrim dijelom stvorio s posebnim entuzijazmom kao slijep čovjek. To je izazvalo divljenje, jer malo je sličnih primjera i u stvaralaštvu drugih specijalnosti. Legendarnosti je pridonijelo i to što su to bile jednako uspjele i jednako vrijedne, čak i remek-djela u slici ili broju, često ne vjerujući da je to mogao načiniti čovjek koji je više od osam godina (1918—1925) živio u potpunom mraku.

Njegovu je legendarnost podržavalo i to što je on napustio ovaj svijet, a njegove su zagonetke gotovo isto toliko brojne i dalje posmrtno izlazile na stranicama zagonetačkih rubrika još punih 18 godina. Tako nešto nije doživio niti jedan drugi zagonetač u nas, a malo je vjerojatno da se to zbilo i negdje u inozemstvu.

Mesalov je i tragična ličnost. On je postao i legenda. Ali ne legenda koju su ljudi izmislili, nego je nju nametnuo i poseban zagonetački talent, nadljudska volja i jedinstvena ljubav za ovu umjetnost sitnih djela. Legendu koju treba upoznati.

Miroslav Vukelić je umro. Ostao je Mesalov. Uzorni zagonetač, uzor samoprijegora, utemeljitelj mnogih zagonetačkih umotvorina, afirmator i propagator, pionir i otac hrvatske i jugoslavenske enigmatike.

Naše bi zagonetaštvo bez Mesalova bilo daleko siromašnije. Bilo bi bez mnoštva dobrih i primjernih zagonetaka. Ne bi nam ni pripala slava da smo već 1914. godine imali križaljku, čak možda i prvi u Evropi. Ostali bismo uskraćeni za desetke uzornih kriptograma u slici i broju, stotine slovačkih rebusa — kratkih ali efektivnih i atraktivnih, bez stotine primjernih pitalica, domišljatih ali s odgonetkom punom iznenađenja i obrata, bez onog klasičnog palindroma »Ana voli Milovana« kojeg zna svatko, i tko voli zagonetke i tko se s njima ne bavi, bez lakih sricalica i točkalica, šarada i piramida, artimogrifa i logogrifa, anagrama i homograma, umanjivaljki i sklanjaljki, pretvaraljki i dometaljki i desetaka drugih manje i više poznatih vrsta zagonetaka.

Njegova je pionirska zasluga u tomu što je svojim duhovitim, zanimljivim, originalnim, raznovrsnim i ilustrativnim zagonetkama osvojio znatan prostor u časopisima. Nakon njega zagonetačko štivo, može se reći, skoro je obavezno u svim ne samo ilustriranim, nego i dnevnim listovima. Zagonetaštvo je prokrio put u javnost, priskrbio mu popularnost. Otvorio je mogućnost publiciranja zagonetaka, čime su dobili svoju šansu daroviti zagonetači. Afirmirao je, dakle i zagonetku i zagonetače.

Mesalov je svojom skromnošću, svojom upornošću, svojom darovitošću stvorio djelo koje će mu — iako ga zasad ne spominju ni u enciklopedijama i leksikonima, niti se po njemu zove neka ulica u Senju ili Karlobagu — osigurati kad-tad barem skromno mjesto u kulturi njegova hrvatskog naroda.

IZVORI:

1. Tako ga nazivaju J. Maras i dr M. Jurčec.
2. Svi su autori navodili 1847. kao godinu djegova rođenja. Datum rođenja se ne zna jer je Matica rođenih u Karlobagu za 1847. godinu ili izgubljena ili zagubljena. U školskoj dokumentaciji arhiva senjske gimnazije upisana je njegova starost i podudara se s 1851. godinom, što mu uostalom stoji i na grobu.
3. Roditelji su mu živjeli u Senju br. 5. Pretpostavlja se da je Franciska Vukelić otišla u Karlobag svojoj majci i tamo rodila sina. Miroslav je dakle Karlobažanin samo po rođenju.
4. Arhiv senjske gimnazije.
5. Matica umrlih 1863. godine grada Senja.
6. Arhiv senjske gimnazije.
7. Isto.
8. Matica vjenčanih 1876. godine grada Senja.
9. Matica rođenih 1876. godine grada Senja i kartoteka zagrebačkog groblja Mirogaj.
10. Kartoteka zagrebačkog groblja Mirogaj.
11. »Ženski list«, Zagreb, br. 7 od 1937. godine.
12. Matica umrlih 1925. godine u Zagrebu, župa sv. Marka i kartoteka zagrebačkog groblja Mirogaj.
13. »Ženski list«, Zagreb, br. 7 od 1937. godine.
14. Prilikom preseljavanja 1969. godine Marasovi roditelji su zbog skućenog prostora uništili arhivu J. Marasa, a s njom i ove bilježnice.

Zusammenfassung

MIROSLAV VUKELIĆ-MESALOV

von S. PELEH

Der Senjer Miroslav Vukelić — zufällig in Karlobag geboren — bekannt auch dem Pseudonym Mesalov (1851—1925) ist nicht nur der grösste Rätselschöpfer seiner Zeit, sondern gleichzeitig auch der Bahnbercher der jugoslawischen bzw. Vater der kroatischen Rätselkunde.

Nach Abschluss des Gymnasium in Senj war er von 1870—1893 an kroatischen Zollämtern tätig. Nach Eintritt in den Ruhestand 1893 in Sisak — wahrscheinlich eines Augenleinds wegen, seidelte er nach Zagreb über.

Es schrieben über Mesalov M. Špicer, V. Novak, J. Maras und M. Jurčec. Er schuf an die 20.000 Rätsel, von denen etwa 1500 veröffentlicht wurden. Seine Rätsel schrieb er sorgfältig in besonderen Notizbüchern nieder, die leider 1969 verloren gingen. Einen grossen Teil seiner Rätsel schrieb der vollständig Erblindete von 1918—1925, indem er sie seiner Tochter Vojsava (1878—1969) oder teilweise armen Schülern diktierte.

Er las laufend österreichische Zeitschriften und löste igre Rätsel. Das gab ihm den Anstoss, selbst Rätsel in seiner kroatischen Muttersprache abzufassen. Viele Rätsel übertrug er aus jenen Zeitschriften, sei es unter gleichen Titeln oder aber wörtlich oder frei übersetzt. Ein Teil seiner Rätsel entsprang jedoch ausschliesslich seiner eigenen schöpferischen Begabung.

Noch zu Lebzeiten veröffentlichte Mesalov etwa 1000 Rätsel im Zagreber Unterhaltungs-Wochenblatt »Ilustrovani list« in der Zeit von 1914—1918.

Dank seinem Sohn Zvonimir (1876—1947), einem bedeutenden kroatischen Journalisten, Humoristen und Satiriker und Pfleger seines Nachlasses, wurden Mesalov Rätsel auch nach seinem Tode in der Zagreber Wochenillustrierten »Svijet« in der Zeit von 1926—1937 und im Zagreber Rätselwochenblatt »Zagonetka« von 1941—1945 veröffentlicht.

Mesalov schuf über fünfzig verschiedene Rätselarten, unter denen sich besonders seine Bildkryptogramme, Silbenrebusse, Effektfragenrätsel, Palindrome und Anagramme hervorheben, von denen viele bereits der ängmatistischen Klassik angehören.

Beachtenswert ist ferner, dass Mesalov der Schöpfer des ersten Kreuzworträtsels in Jugoslawien, eventuell sogar in Europa, ist. Er veröffentlichte es in »Ilustrovani list« Nr. 14 vom 4. April 1914 unter der Bezeichnung »Homogram«. Er tat das ohne Unterschrift, Argumente besagen jedoch eindeutig, dass Mesalov der Autor ist.

Mesalovs Pionierverdienst liegt darin, dass er, dank seiner originellen, illustrativen und unterhaltenden Rätsel, einen festen Platz sowohl in der illustrierten als auch in der Tagespresse einnahm und so der Rätselübung Raum schuf. Mesalov trug also zur Affirmation der Rätselkunst bei.

Leider verfügt unsere Historiographie bis jetzt nicht über Mesalovs Bild, sondern lediglich über eine Sitzze, die der akademische Maler Ivo Šterpin nach der Erinnerung von Dr. M. Jurčec anfertigte.

Mesalov ist in einem Grab mit einem schönen Grabstein auf dem Zagreber Friedhof Mirogoj, zusammen mit seiner Tochter Vojsava und Ehefrau Jelena geb. Nikšić (1841—1936) begraben.